

Ігор Гриценко

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕНЕРАЛ-ХОРУНЖОГО ВОЛОДИМИРА САВЧЕНКА-БІЛЬСЬКОГО

На підставі різних джерел зроблено спробу укласти біографію генерал-хорунжого Володимира Савченка-Більського, видатного українського громадського та військового діяча, одного з творців військового флоту УНР.

Двадцять першого вересня виповнюється 56-а річниця з дня, коли на чужині знайшла вічний спочинок душа Володимира Олександровича Савченка-Більського, генерал-хорунжого по адміралтейству, призабутого нині українського морського офіцера, організатора українських військових частин та морського міністра УНР, що, будучи в авангарді борців за державність України, більш як 40 років свого життя присвятив будівництву національних армії та флоту.

На жаль, біографія, діяльність та внесок в історію цього військовика і досі залишаються не дослідженими, тому наразі є актуальним упорядкувати всю розрізнену та фрагментовану інформацію про цю людину, коротко окресливши віхи життя і заслуги цього українського військового моряка.

Володимир Савченко-Більський народився 14 червня 1867 року в містечку Олишівка Козелецького повіту Чернігівської губернії (в деяких джерелах фігурує село Оленівка Борзнянського повіту Чернігівської губернії), в українській шляхетській сім'ї. Батько Володимира Олександр Савченко-Більський був знаним на Чернігівщині іконописцем, походив зі старовинного козацького роду, який брав свій початок від литовського шляхтича Сави Більського, що наприкінці XVI сторіччя прийшов до Запорозької Січі. Його мати також мала козацьке походження – належала до роду Сулій, з якого вийшло багато громадських діячів старої України. Одним з них був Федір Сулій, свого часу голова українського гуртка в Петербурзі, брав участь у похованні Тараса Шевченка. На згадку про Кобзаря ним було засновано Шевченківський музей, експонати якого заповів до українського музею Василя Тарновського в Чернігові (нині це Чернігівський обласний історичний музей імені В.В. Тарновського). Другий дядько Володимира – Митрофан Сулій входив до делегації, що відважилася звернутися до царя Олександра II з проханням дарувати Україні культурно-освітню автономію [11, с. 42]. Взагалі ж, родина Савченко-Більських заснувала цілу плеяду громадських діячів. Рідний брат Володимира Михайло став знаним агрономом і свого часу займав пост генерального секретаря хліборобства в уряді УНР, а за Гетьманату в 1918 році був обраний членом президії Всеукраїнського земського союзу. Інший брат Володимира Василь став популярним у Чернігові малярем. Проте куди більших успіхів на цій ниві досяг син Василя Олександр Савченко-Більський, племінник героя цієї статті, що став знаменитим українським художником.

Володимир, на відміну від своїх братів, обирає військову кар'єру. В 1888 році двадцятирічний Савченко-Більський заступає на військову службу, яку проходить однорічником у складі 112-ого Уральського піхотного полку. Після того направляється в піхотне юнкерське училище [7, с. 173]. В 1893 році отримує чин поручика і призначення в елітний 22-ий Нижегородський піхотний полк, що квартирував у Польщі. Однак необхідність постійного зв'язку з рідною українською землею дала про себе знати, і вона змушує молодого поручика

© Гриценко Ігор Вадимович – краєзнавець (м. Запоріжжя).

**Генерал-хорунжий
по адміралтейству
В.О.Савченко-
Більський**

шукати інших місць для продовження військової служби. 4 лютого 1902 року наказом по Морському відомству № 390 поручик Володимир Савченко-Більський був переведений на флот із зарахуванням по адміралтейству. Того ж року він отримав звання штабс-капітана і оселився в Севастополі, де мешкав у морському офіцерському флігелі № 15 [1, с.95, с.203], що надовго став йому рідною домівкою. Разом із цим Володимир Олександрович бере активну участь у житті української севастопольської громади. Зрештою, 23 червня 1907 року він стає членом конспіративного гуртка «Кобзар» у Севастополі [11, с. 42], де з двома десятками морських офіцерів та місцевих освітян береться за нелегку тоді справу популяризації української пісні, книги, вистави. Сучасники пригадували неабиякий режисерський талант Савченка-Більського, що проявлявся в ході організації українських театральних вистав.

Невдовзі розпочалася світова війна, яку він зустрічає у ранзі капітана Севастопольського флотського півекіпажу, де як людина добра і справедлива мав неабияку популярність серед матросів [11, с. 43]. В обстановці воєнного часу найповніше проявляються його військово-організаційні здібності, за що 6 грудня 1915 року Володимир Олександрович отримує звання підполковника [8, с.382]. Пізніше його призначають командиром цієї військової формації, згодом його зусиллями вона стала першою українською військово-морською частиною ХХ сторіччя. На цій же посаді полковник зустрів лютьневу революцію, що дала життя першим паросткам української державності. Революція легалізувала українські політичні партії, численні культурні організації та об'єднання, зокрема і «Кобзар», членом якого Володимир Олександрович був уже десять років. Тепер число прихильників «Кобзаря» невпинно зростало, і на його базі була створена Українська чорноморська громада, яка у свої кращі дні збирала під одним дахом більш як 5000 послідовників [3, с. 75]. Після революції число людей у Севастополі, що усвідомлювали себе українцями, зросло одразу в кільканадцять разів, і в цьому була пряма заслуга полковника Володимира Савченка-Більського, що займав у громаді пост заступника голови ради з культурно-освітніх справ [5, с. 434; 11, с. 43]. Паралельно він контролює діяльність українських корабельних рад [9, с. 148], тоді ж за його участі робляться перші теоретичні начерки майбутньої вітчизняної військово-морської доктрини.

Влітку 1917 року своїми енергійними зусиллями полковник швидко українізує Севастопольський півекіпаж. Чи не першою в усьому російському війську його частина завела свій український прапор-корогву з портретом Тараса Шевченка та почала виконувати національний гімн України [11, с. 43]. В листопаді 1917 року півекіпаж, що нараховував 600 багнетів, склав Морський курінь ім. гетьмана Сагайдачного, після чого під командою мічмана Якіма Хриistica вирушив до Києва [3, с. 79]. На жаль, пізніше цьому куреню судилося майже цілком загинути на вулицях рідної столиці в нерівній боротьбі проти військ Муравйова та арсенальських повстанців. 22 грудня того ж року Володимир Савченко-Більський був призначений на посаду директора канцелярії Морського міністерства, на якій беззмінно працював до 5 січня 1920 р. [11, с. 43]. Полковник Володимир Савченко-Більський був одним з тих, хто стояв біля колиски новонародженого українського флоту. Перебуваючи на своїй посаді, він бере активну участь у розробці «Тимчасового закону про флот УНР» [9, с. 149], що був прийнятий 14 січня 1918 р. і закріплював за Україною право на власний флот. У 1918 році існування українського флоту нарешті стало історичною дійсністю, і ним були зроблені перші його військові операції. За заслуги у його становленні Володимир Олександрович отримує ранг генерал-хорунжого.

Подальші політичні та воєнні події, однак, склалися не на користь українського флоту. Оточена з усіх боків ворогами, Українська Народна Республіка на початку 1919 року втратила свій флот та вихід до Чорного моря. Крім того, відчувалася потреба у збереженні та відтворенні сильно поріділого офіцерського корпусу українського флоту. Морське міністерство під тиском урядових соціалістів також переживає да-

леко не найкращі часи, однак продовжує провадити активну діяльність, створивши Дивізію морської піхоти [5, с. 584]. У зв'язку з формуванням частин української морської піхоти під Бродами і в Коломиї, головний отаман призначає генерала представником Українського морського міністерства при Державному секретаріаті ЗОУНР [11, с. 43]. У тому ж році генерал-хорунжий очолив перший український військово-морський навчальний заклад сучасності. Після відкриття 1 жовтня 1919 р. в Кам'янці-Подільському Гардемаринської школи, він був призначений її начальником. Школа дуже швидко набрала групу добровольців і розгорнула свою діяльність, однак події воєнного часу призвели до того, що вже через півтора місяця місто було зайняте польськими військами, і заклад мусив припинити свою діяльність [10, с. 83].

У 1920 році уряди Польщі та УНР нарешті порозумілися та організували спільний похід проти Радянської Росії. Будучи деякий час без посади, генерал-хорунжий 19 квітня займає місце начальника Морського генерального штабу УНР [8, с. 382]. Через місяць, 19 травня 1920 р., невдовзі після звільнення Києва військами Польщі та УНР, його було призначено начальником Головної військово-морської управи (тогочасна назва морського міністерства УНР). Будучи міністром, генерал-хорунжий швидко сформував з наявних суден Дніпровську військову флотилію, набрав з моряків та місцевих добровольців Дніпровський флотський півекіпаж. Останній виділив з себе курінь морської піхоти для бронепотяга морського відомства «Чорноморець», який з серпня активно діяв на фронті проти більшовиків аж до моменту, коли 21 листопада 1920 р. українська армія в районі Підволочиська перейшла Збруч. У цей час знову порушується питання про відкриття українських військово-морських навчальних закладів. Однак українська й польська армії швидко втрачають військове щастя і поспішно відступають у Польщу та Західну Україну. Армії УНР більше не судилося повернутися на рідні терени. Її військовики були інтерновані, а потім вийшли на еміграцію. Генерал-хорунжий був інтернований польською владою в Тарнові [7, с. 173], потім він надовго оселяється в Ромейках, що в Сарненському повіті на Волині (тепер це Володимирецький район Рівненської області), де мешкав за адресою: poczta Antonówka, skrz. poczta. 42 [11, с. 43].

Але і тут він не полишає своєї праці, збагачуючи протягом 1920-1930-х років українську військову періодику власними спогадами і працями, що були надруковані у військових журналах «Табор», «За Державність», «Літопис Червоної Калини», «Український Інвалід» [7, с. 173]. З-під його пера за підписом «Старший лейтенант флоту Михайло Білинський» у журналі «За Державність» виходять цінні детальні спогади про цього видатного морського міністра та військового діяча УНР, колишнього співробітника генерала, що по-геройськи склав своє життя у битві під Базаром. Крім того, він публікує статті, присвячені геополітиці та історії флоту. Такими є, наприклад, його статті в «Тaborі»: «Босфоро-Дарданельське питання і необхідність панування України і на Чорному морі», «Воєнна фльота України», «Значіння торговельної фльоти», в яких послідовно обґрунтовується доцільність існування потужного військового і торговельного флоту у майбутній незалежній Україні. А 1931 року на сторінках «Літопису Червоної Калини» виходить його «Короткий історичний нарис розвитку фльоти». Не залишився генерал й осторонь громадсько-політичного життя. Ставши політичним прихильником Гетьмана Івана Полтавця-Остряниці та його Українського національного козачого товариства, він займає посаду повноважного представника цієї організації на Волині. Не кидаючи свого старого захоплення – театру, він і на еміграції часто організовував українські вистави в Сарнах [11, с. 43]. 10 травня 1937 року генерал був нагороджений Хрестом Симона Петлюри [6, с. 46], а 27 липня того ж року Володимир Савченко-Більський відзначив своє 70-ліття, отримавши поздоровлення від президента УНР Андрія Лівичького та численних українських емігрантських організацій. В сарненській церкві був відслужений урочистий молебень за його здоров'я, а у вересні того ж року в Сарнах відбулася академія на честь ювіляра [11, с. 43].

Коли запалав вогонь нової світової війни, генерал знову взявся виконувати доручення свого уряду. 1940-го року при Українському Допомоговому Комітеті у Варшаві під патронатом місцевої Ради Хреста Симона Петлюри генералом Савченко-Більським

було створено організацію «Українські Комбатанти», в рамках якої колишні старшини армії УНР заново проходили вишкіл на випадок війни Німеччини з Радянським Союзом [2, с. 45]. Урядом УНР тоді вважалося, що ці та ряд інших бойових груп у перспективі могли б стати основою українського війська. Зрештою, в 1943 році генерал став одним з ініціаторів створення Українського визвольного війська у складі Вермахту [8, с. 382]. Хоч і довелося тоді співпрацювати з німцями, однак генерал, як і ряд його однодумців, бачив, що війна вже вступає у нову фазу, розраховуючи таким чином невдовзі створити цілком автономну структуру, яка змогла б самостійно провадити боротьбу за українську державність [2, с. 252]. Повною мірою ці сподівання справдилися у 1945 році, коли УВВ стало складовою часткою Української Національної Армії генерала Павла Шандрука, яка в останні місяці війни своїми бойовими діями гідно означила існування живої традиції боротьби за українську державність.

По закінченні війни Володимир Савченко-Більський перебрався до Франції. Там він двічі (в 1946-ому та в період з 1947-ого по 1955 р.) очолював Головну раду Хреста Симона Петлюри [6, с. 47]. 21 вересня 1955 року у французькому місті Абодант кавалер Хреста Симона Петлюри генерал-хорунжий Володимир Савченко-Більський відійшов у вічність [8, с. 382]. Як не прикро було б казати, але ми на двадцятому році незалежності і досі недостатньо шануємо цього невтомного борця за державу. Українцям Севастополя, Ромейок та Чернігівщини слід було б увічнити ім'я генерал-хорунжого, давши його якійсь вулиці чи громадській установі або встановивши на його честь пам'ятну дошку. Крім того, біографія і праці генерала ще потребують детальнішого, ґрунтовнішого дослідження і популяризації. А тому було б добре, якби наші історики знайшли час і гроші, щоб видати фахову книгу, присвячену цій людині.

1. Адрес-календарь Севастопольского градоначальства за 1913 г. – Севастополь.
2. Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939–1945). Львів, 2003.
3. Гриценко І. Становлення українського військового флоту в 1917 році. Як це було...//Чорноморська безпека №4(18) 2010.
4. Енциклопедія українознавства. У 10-х т. / Гол. ред. Володимир Кубійович. – Париж; Нью-Йорк: Молоде Життя, 1954–1989.
5. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та ін.; упоряд. Б.З. Якимович. – Вид. 4-те, змін. і доп. – Львів: Світ, 1992.
6. Кучерук О. С. «Хрест Симона Петлюри» – відзнака державного центру УНР в екзилі.// Український історичний журнал: Науковий журнал. – 2009. – № 3.
7. Литвин М.Р., Науменко К.С. Збройні сили України першої половини ХХ ст. Генерали і адмірали / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів; Харків: Видавництво Сага, 2007.
8. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921): Наукове видання. – К.: Темпора, 2007.
9. Трембіцький В. Чорноморська проблема України.//Альманах Українського Національного Союзу на 1998 рік. Річник 88-й. – Парсіппані – Нью-Йорк.
10. Шрамченко С. Українські Воєнно-Морські Школи (1918-1920 рр.)//Табор, Ч. 15. – Варшава, 1935.
11. Шрамченко С. Рідкий Ювілей.//Табор, Ч.12. – Варшава, 1937.
12. Шрамченко С. Українська морська піхота 1917–1920.//Літопис Червоної Калини, № 8-9, 1992.

На основаних різних джерел зроблено спробу скласти біографію генерал-хорунжого Владимира Савченко-Бельського, видатного українського громадського і військового діяча, одного з створителів військового флоту УНР.

Basing on various sources, here is an attempt to compose a biography of the Lieutenant General Vladimir Savchenko-Belsky, the outstanding Ukrainian public and military leader, one of the founders of the navy of the UPR.